

у лику Вељка Хрваћанина, у ствари, не може да опстане нигде ван вековних огњишта, а побуна је последњи вид његове личне воље, што га води, посредно, у избор смрти, као једине слободе, уместо земаљске неслободе. Овај роман је стога, важна уметничка порука, сведочанство, али и етичко преиспитивање о једном трагично пострадалом (и већ готово заборављеном) народу, у политичкој стварности Европе и бивше Југославије, али и сјајан прилог савременој српској романескној књижевној продукцији.

Проф. др Славица ГАРОЊА
Универзитет у Крагујевцу
Филолошко-уметнички факултет
Катедра за српску књижевност
sgaronja@gmail.com

ДЕТИЊСТВО – ЛУЧА ДРАГОЦЕНОГ ИСКУСТВА

Радован Влаховић, *Све је у љави*, Банатски културни центар, Нови Сад 2020

Деца као читаоци чине врло хетерогену групу чији је распон од првог разреда основне школе, кад тек науче да читају, па све до 14 или 15 година до завршетка средње школе. Веома често, писци кажу да нема писања без читања, да се читање наставља у писању код креативних људи, низање прича овде је она Аријаднина нит живота, која нас води путем самоспознања. Млађи читаоци, књижевно дело доживљавају више психолошки, хедонистички, са уживањем, притом, њихова способност уживљавања у уметничко дело је већа јер им је машта бујнија у односу на одраслог читаоца. Код њих илузија која се одвија у причи, понекад догађај који се приказује, јесте стварност, за децу је прича неодвојива од живота, она је нешто стварно, настала у целини њихове перцепције живота, они књижевно дело доживљавају између имагинарног и реалног и то у заносу који је својствен само неисквареној дечјој природи.

Радован Влаховић (1958, Нови Бечеј) у књизи *Све је у љави* пише о деци и детињству са озбиљношћу из перспективе одраслог и зрелог ствараоца који је у себи сачувао вечитог дечака. Овај српски књижевник и велик прегалац у култури, познат је и признат како по издаваштву тако и по сопственом стварању у области лепе књижевности. Разноликом ауторском опусу од око 50 књига прозе и поезије, додао је још једну, читања вредну књигу о детињству у равници. Књига, збирка приповедака, прича, уланчаних и повезаних ликовима и радњом, ово дело води ка новели или још обимнијој и компликованијој форми, ка композицији романа. Обојена је реалистичним сећањем писца на детињство, које није онолико небрижно колико човек воли да верује. Иако се тематски држе

истог оквира, од почетне жеље за хумором и личном анегдотом, кроз реминисценције на прву љубав све је еволуирало у правцу веће зрелости и чвршће постављених ликова. Фабула је једноставна, приче су сегменти јунаковог детињства, а радња углавном тече линеарно. Сабрао је сопствена сећања на детињство и храбро погледао у прошлост, не улепшавајући стварност испричао како се калио у човека.

Његове топле приче о војвођанској равници можемо поредити са прозом Вељка Петровића или стиховима Мике Антића, а по мотиву – детињству са приповеткама Иве Андрића из збирке *Деца*. По Аристотелу, у уметничком делу, битна је истинитост, мимезис – опонашање стварности и то наш аутор поштује. Иво Андрић у *Разговорима с Гојом* наводи да је уметник неискрен и да му, чак и кад скине све маске, нико не верује, опет, други писци, међу њима и Влаховић, мисле да је искреност важна. Паралела коју уочавамо између Андрићеве приповетке „Деца” и Влаховићевих приповести јесте управо у приповедачкој ситуацији, наратор је један од ликова, и сам је актер догађаја, приповеда у првом лицу. Прича се одвија из исте перспективе, са дистанце животног искуства, неко ко је данас одрастао сагледава догађаје из прошлости, сећа се свог детињства. Док је Андрић био између гонича и прогоњених, морајући да се одређује против своје воље, не желећи да буде ратник, а опет жудећи за признањем својих другова, дотле је Влаховић био прогоњен, није имао избора, он је био једна од умешаних страна, наравно, био је потлачен, дубоко осећајући неправду, социјално раслојавање и понижававање некадашњих кулака. Оба дечака, оба јунака, показала су људскост узмичући пред притиском околине, изабрали су очување највиших хуманих вредности. Такође, горак укус непријатног искуства и понижења остаје код оба јунака, који су истовремено и антијунаци, јер не желе да повреде другог зарад своје моћи, свог успеха, те зато ипак, на крају, постају прави хероји. Њихов поступак потпуно је оправдан и показатељ се као праведан, као једини исправан пут, а сећање на ове горке успомене детињства биће им подстицај да даље стварају. Сценографија за радњу код Андрића је градска улица, урбани сокаци, а код Влаховића село, банатска непрегледна равница у којој се одигравају болни догађаји из детињства.

Свака Влаховићева прича открива богат унутрашњи свет главног лика, дечака, било да је то весеље и усхићење, било туга и сета, која по Исидори Секулић није за децу јер им одузима детињство и чини га несрећним. Ова књига говори, како о његовом тако и о детињству његових вршњака и о онима који су тада били деца. Самосвојна осећајност потцртава емотивни слој дела у којем има и елемената игре, и неизбежног, прекопотребног хумора. Дело ће отворити нове хоризонте малим читаоцима, у дидактичком слоју усмерено је да развије и продуби позитивне људске особине, да оплемени и развија осећај за хуманост.

Ишчитавамо приче које су сваралачка игра, животна игра јер игра је за децу начин сазнавања света, овде се препрлиће двојство маште и реалности, а ипак је све то као јединствено исказано приповедачким поступком. Стваралачки чин носи нешто од безазлене дечје природе, од иманентне радости која носи потребу за покретом или игром. Ове приче зраче безазленом радошћу, упућују нам једноставне људске поруке које су у ствари основне животне истине, нудећи нам разноврсност осећања, бујан приповедачки свет саткан претежно од слика природе, биљака и животиња, љубави према ближњима, потом мотива другарства, усамљености, прве љубави, размишљања о одрастању и животу. Емоције навиру кад се ишчитају пасажии о породичним односима пуним топлине и поштовања, а приповедање проткано хумором осваја, тако да никога не оставља равнодушним, породица је топло гнездо, насупротив суровом свету, поручује Влаховић. Његово приповедање се одликује наивношћу и маштом, али и неком благом сетом, која није увек карактеристична за овај жанр, што приповести чини оригиналним. Ова збирка прича, веома спретно уланчаних у низ повезују главни јунаци, веже их равница, као место и оквир за радњу и време које може да буде универзално, неодређено, а све то чини, да дело може да се посматра и као роман. Тада би приче биле поглавља која у читаоцима буде дубоке емоције, изазивају осећања, узбуђења и напетост.

Дечак започиње приповедање, у првом лицу, почетком распуста и сећањем на прве симпатије, учитељичине ћерке у причи „Гуливер у Лилипуту”. Оне су старије и више дечака је заљубљено у њих, а често долазе на часове код њих и помажу мајци. Прича која отвара збирку зачињена је хумором, кад дечак пун поноса саопшти укућанима да је одличан, отац му развеје срећу речима да је деда давао шунке учитељичином мужу, ветеринару. Жељено признање добио је од комишнице, васпитачице Драгице. Поред дечака, који је уједно и приповедач, као ликови појављују се отац, мајка, деда, баба, брат, разни другови, мештани села, радници, али и омиљени кућни љубимци, животиње. Брат је био добар ученик и није волео да ради рукама, постигао је касније велик успех у животу. Приче о Рибелу, псу и дечаковом најбољем пријатељу, прича о његовом рођењу како су му причали, „из нужде”, о доживљајима под прозором удовице Кате Мандарине, о томе како је ишао први пут са оцем код бербера, као што је Лаза Лазаревић ишао с оцем на јутрење, део су хронике једне војвођанске породице, приче о породичној историји, свакодневици и на најбољи начин сликају како се некад живело и какво је дивно и помало сурово детињство било испод широког војвођанског неба. Доста прича показује колико је дубоко укореењена свест о неправди у детињству, сликовито и градацијски приказује раст бола и муке којима сведочи дечак.

Влаховић приповеда тихо и смирено. Он не улепшава ни живот, ни људе; не воли дугачке описе нити развучене разговоре. Све што каже –

каже једноставно и јасно, тако да је разумљив и малом и одраслом читаоцу. Због тога његове приче иду у ред књига антологијских писаца за децу: Ивана Цанкара, Прежихова Воранца, Бранка Ћопића, Стевана Раичковића и других. Иако је Иван Цанкар у легендарној „Десетици” описао школовање дечака, одвојеног од куће, тема детињства, дечаштва и љубави према породици, конкретно мајци, доводи га у везу с нашим савремеником. Код њега су, у писму, мамина слова тако „драга”, невешта и управо из епитета се види мајчина љубав и брига, тако је код Влаховића, деда тај лик који их обасипа љубављу и саветује како се треба владати у животу. Радња је, као код Воранца смештена у село, у прошлост, суочен је са сиромаштвом, као и многи његови другови мора да ради, сноси део послова и помаже родитељима. Такође, попут Воранца, попут плејаде ликова Чарлса Дикенса, уочава неправду и упркос притиску околине успева да се избори за своја права. Влаховић се разликује првенствено по истинитости његових доживљаја, све написано јесте и проживљено и доживљено, што код поментуних писаца није случај. Сликвити описи збивања читаоце доводе у стање узбуђености и дубоког саосећања. Искрено, до суровости, приповеда:

После рата и почетком педесети’ година смо сви били сиротиња. Нисмо били гладни, ал’ се на живот мало давало. А све што смо имали вишка, држава је носила за обавезу.

У причи „Шегртовање” и „Обавеза” главни лик је кренуо, са десет година, да учи занат после школе код Лале Радујковог у радионицу где је као најмлађи морао све да слуша „и мајстора, и калфу, и старије шегрте”. Тај исти мајстор имао је вршалицу и кад би долазили машинари у њихово двориште, то би за децу био извор доживљаја, попут оних у причи „Чика Мили”. Дечји доживљај пали су у сенку одношења овршеног жита у задругу јер дете види да је отац био „здрово озбиљан и намргођен” и да се деда плаши да ће бити као у Русији, како им је рекао комшија чији је брат био, на непријатељској страни, у Принц Еуген дивизији. Споредни ликови попут машинара „сви су из Торде, Мађари, поштени и вредни”, укратко су, али доста снажно приказани. Главни јунак доживљава промену, метаморфозу која води ка зрелости. Чика Мили отац његовог друга, после отимања жита, преображава се у дечаковом доживљају и постаје „наједаред тако страшан”. Онако крупан са

водњикаво плавим очима и са штофаним качкетом на глави, са свеском тврдог повеза у рукама, лично ми је на неког ђавола који је ушо у нашу авлију и нешто командује.

Чује и критику због тога што иду у цркву недељом, а отац је касније морао да прода једног коња „да купује жито у Бочару од колониста” који

су имали и борачке пензије, и којима су остављали довољно жита. Његова изјава да је он за њих закон, делује на јунака застрашујуће и он мења поглед на свет. Неку врсту сатисфакције главни јунак добија када чује ружне ствари о Милију због чега је по селу пукла брука. Никад се није јављао Чика Милију кад је поред њега пролазио на улици, а на Милијево питање зашто, јунакова мајка је одговорила да вероватно није заслужио.

Социјално раслојавање које постаје све јаче, све веће и прави велики јаз међу људима описао је Влаховић у више већ поменутих прича, а социјална компонента се провлачи кроз цело дело као лајт-мотив. Социјални јаз огледа се, рецимо, у томе што дечак, главни лик романа, пореди себе са сином мајстора код којег је дошао да учи занат, улази у њихову кућу и види да су њихове собе патосане, да тај дечак, његов вршњак никад не улази у радионицу, нема потребе да ради, да увек има боље чакшире од његових и он ту већ осећа да су они различити, да имају различито социјално порекло и осећа неко незадовољство. Дидактички моменат је свеprisутан, истакнут у причама попут оне о занату:

И други људи из паорски' кућа су давали децу да иду, у то време, за шегрте, само да не раду земљу и да се не мучиду ко они са обавезом и задругом.

У тој причи открива став према занату и поучава читаоце: „*Занай злайта вреган*, говорио је мој брат пословицу из књиге”. Деда као извор мудрости у дечаковом сноводетињству саветује га да се „занат краде и да се само тако може научити”. У поучној причи о занату читаоце саветује да се тако може наћи срећа у животу.

Узимање обавезе, које је у оно доба значило да се животиње, али и пољопривредни производи дају у задругу, на дечака је оставило дубок траг и своју књигу завршава једном песимистичном, скоро мучном сликом како долазе да узимају обавезу и одвозе им супрасну крмачу. Осликао је социјалне оклоности, друштвене прилике после Другог светског рата у војвођанском селу. Колико има тоpline у причама о породици, толико су описани и проблеми и мучне ситуације у којима су се тадашњи сељани налазили у покушајима да опстану и да преживе. Неке карактеристике свог приповедачког талента које је показао у претходним књигама, сада је учврстио. Дате из визуре детета, прожета збиљом, његове приповести носе печат животности, снагу узбудљивости и разноврсност понашања и преживљавања јунака.

Испричани речником какав је био у то време у Војводини, посебно у том делу Баната, говором обичних људи, доживљаји добијају пластичност и прича оставља дубок траг. Језик је проткан локализмима, који доприносе топлини приповедања: „Било је летње доба прид Госпојину кад је баба Милка дошла кроз башћу код мог оца”. Локализми, углавном, потичу из сеоског амбијента, доминирају у управном, директном говору,

ликови се изражавају онако како се говорилио некад. Село је доследније сачувало њихову изворност и разноликост и данас их ту више има, ту су некадашње речи дуже живеле и боље се одржале што и наш аутор приказује. Део речи је призван из сећања аутора, део је донело слушање говора око њега, а мањи део претпостављамо да потиче из писаних трагова, из литературе. Написане су разумљивим, говорним језиком, протканим локализмима као упливом у спецификум времена и људи, толико су нам блиске да се чини да је описао и неке наше доживљаје. Детаљи доприносе реалистичком казивању о деци која нису одвојен свет, за себе, него су интегрисан део заједнице са свим осталима.

Нови Бечеј, Кикинда, Ново Милошево и околина, то су простори нашег дечака, насељени добрим људима, ликовима ослоњеним на чврсте моралне основе и дирљивим сећањима на доживљаје од пре више од пола века. Влаховић није само ове приче писао, он их је проживео, оне су у њему изазвале јаке емоције, да би им се у зрелом добу поново вратио као упливу у спецификум времена и људи и лучама драгоценог искуства. Ове приповести премашују литерарни, приповедачки смисао корпуса књижевности намењене деци, оне нису само за децу, њих могу и треба да читају и одрасли. Приказане су сложене ситуације, ликови исказују развој, расту кроз патњу, атмосфера најранијег животног доба је само оквир за психолошко стање одраслог јунака, па и читаве људске врсте. Структура прича и књижевни израз нису слојевити, нису компликовани, али то не значи да су наивни, него јасни и једноставни, разумљиви и снажни, књижевном делу за децу основ за доживљаје су осећања, утисци и реакције на подстицаје из прочитаног текста. Стилске фигуре попут симбола, метафора или алегорија дате су тако да за њихово тумачење није потребно велико животно искуство већ моћ асоцијације и домишљатост чега деца имају напретек, зато им се ове приповести допадају. Доминирају чисте песничке слике, једноставне и зато упечатљиве, уживљавањем у приче деца и млади спознају себе, понекад разрешавају неку тајну или догађаје који заокупљају њихову пажњу или нпр. налазе излаз из неке ситуације. Ова романескна творевина представља и писано сведочанство о животу некадашњих младих који су суштински не разликује много од данашњице, а поред тога што је извор уживања за читаоце сладокусце, представља и драгоцен извор за будуће истраживаче и књижевне тумаче. Књига пред нама је и својеврсни чувар баштине, трајно сведочанство о животу у равници, деци и младима и њиховом одрастању.

Др Слађана МИЛЕНКОВИЋ
Висока школа струковних студија
за васпитаче и пословне информатичаре
– Сирмијум
Сремска Митровица
vs.sladjana.milenkovic@gmail.com